

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KIRIM'IN İLHAKINA BAKIŞI: RUSYA'YA YÖNELİK YAPTIRIMLAR

İlhan ARAS*

ÖZET

Yaptırımlar, bir dış politika aracı olarak özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın bir şekilde kullanılmış, devletler ve uluslararası örgütler kendi çıkarları için diğer devlet ve uluslararası kurumlara karşı çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Tarihsel olarak bakıldığında genellikle ekonomik yaptırımların uygulandığı ancak bu yaptırımların çoğunlukla etkisiz kaldığı görülmüştür. Avrupa Birliği de diğer aktörler gibi birçok uluslararası sorun karşısında çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'nin Rusya'nın 2014 yılındaki Kırım'ı ilhaka tepki vermek için çeşitli yaptırımlara başvurduğu görülmüştür. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle yaptırım kavramı teorik olarak incelenmiş ve Avrupa Birliği yaptırımlarının uygulamasına değinilmiştir. Sonraki bölümde, Avrupa Birliği'nin Rusya ve Ukrayna'ya yönelik yaptırımları 2014-2016 döneminde ele alınmıştır. Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin Kırım'daki gelişmelere ekonomik yaptırımlar temelinde yaklaştığı ancak bu politikasının Kırım'daki durumu değiştirmede göstermediği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Kırım, Rusya, Ukrayna, Yaptırım

ABSTRACT

Sanctions as a foreign policy tool have been widely used especially since second half of the 20th century; states and international organizations have been imposed various sanctions against other states and international institutions to self interests. From a historical viewpoint, it is seen that economic sanctions have largely become ineffective even they have been imposed frequently. European Union, like other actors, has also imposed various sanctions in the face of many international problems. In this context, it is seen that European Union has appealed various sanctions to give reaction to Russia's annexation of Crimea in 2014. In this framework, in study firstly the concept of sanction has been theoretically examined and the practice of the European Union sanctions has been mentioned. In next chapter, sanctions of the European Union towards Russian Federation and Ukraine are dealt with over the period 2014-2016. Consequently, it has been shown that European Union has approached to the developments in Cri-

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ilhanaras@nevsehir.edu.tr

mea on the basis of economic sanctions; however, this approach has not changed the situation in Crimea.

Keywords: European Union, Crimea, Russia Federation, Ukraine, Sanction

Sovyetler Birliği'nin son yıllarından bilinen bir fıkra vardır. Bir Yahudi olan Rabinoviç göç etmek ister. Göçmen ofisindeki bürokrat, "Neden?" diye sorduğunda Rabinoviç şöyle yanıt verir: 'İki nedenle. İlk olarak; korkuyorum çünkü Komünistler Sovyetler Birliği'nde iktidarı kaybettiğinde yeni iktidar, Komünistlerin bütün suçunu bizim üzerimize yani Yahudilere atacaktır.' Bürokrat araya girerek "Ama bu tam olarak saçmalık, Sovyetler Birliği'nde hiçbir şey değişmez, Komünistlerin iktidarı sonsuza kadar devam edecektir" dediğinde, "Pekala" diye yanıtlar Rabinoviç, 'ikinci nedenim de bu'. Bir Ukraynalı ile bir AB yetkilisi arasında benzer bir durum hayal edelim. Ukraynalı "Ukrayna'da panik içinde olmamızın iki nedeni var. Birincisi, korkuyoruz çünkü Rus baskısı nedeniyle AB bizi terk ederse ekonomimiz çöker." şeklinde şikayet eder. AB yetkilisi Ukraynalı'nın sözünü keserek "Ama bize güvenebilirsiniz, sizi terk etmeyeceğiz. Hatta sizin ülkenizin sorumluluğunu üstleneceğiz ve ne yapmanız gerektiğini söyleyeceğiz!" der. Bunun üzerine Ukraynalı, "pekala" der "ikinci nedenim de bu." (Žižek, 2014: 36-37).

Tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Kırım, birçok defa işgale uğramış ve istila edilmiştir. Yakın dönem tarihinde ise, 1783'te Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiş, Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla 1921-1945 arası dönemde ayrı bir Sovyet Cumhuriyeti olmuş ancak 1945-1954 arasında özerk yapısını kaybederek Sovyetler Birliği'ne bağlanmıştır. 1954 yılında ise, Sovyet lideri Kruşçev tarafından Kırım'ın Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmasına karar verilmiştir. Böylece, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne, 1991 yılına kadar bu yapı devam etmiştir (Wilson, 2014: 100). 2 milyon nüfusu ve 27.000 km²'lik yüzölçümüyle bir yarımada olan Kırım, 1992 yılında kendi Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi ile Ukrayna devleti içinde Kırım Özerk Cumhuriyeti olarak kabul edilmiştir (Dolya, 2016: 1-2).

1954-2014 arası 60 yıllık dönemde Ukrayna'ya bağlı bir durumda olan Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ve doğu Ukrayna'da yaşanan çatışma hem Soğuk Savaş'ın ardından Batı Avrupa için hem de bölgesel istikrar ve uluslararası normlara yönelik önemli bir meydan okumadır (Young ve Birchfie, 2015: 2). Karadeniz bölgesinde Rusya için stratejik olarak vazgeçilemez olarak nitelendirilebilecek olan Kırım, Soğuk Savaş'ın Batı-Doğu Bloklarını tekrar karşı karşıya getirmiştir. Putin'in Mart 2014'teki konuşmasında, "Halkımızın kalbinde ve zihninde Kırım her zaman Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olmuştur." vurgusu Kırım'ın Rusya için önemini göstermiştir. Öyle ki, Kruşçev'in 1954'te Kırım'ın Ukrayna'ya bir "hediye" olarak verilmesiyle ilgili Rusya'da ve Batı'da sık sık tekrarlanan ifade, Kruşçev'in muhtemelen sarhoşken bunu yaptığı şeklindedir (Wilson, 2014: 99).

Avrupa Birliği'nin (AB) Kırım'daki gelişmelerden önce Rusya'nın Gürcistan'a saldırısı veya 2008-2010 arasındaki Doğu Ortaklığı programına karşı çıkması gibi erken uyarı sinyallerini ihmal etmesi ve buna yönelik yeterli politikaları geliştirememesi Kırım'da gelinen noktanın önemli nedenlerinden olmuştur (Orenstein ve Kelemen, 2017: 98). Ayrıca Gürcistan krizi, uluslararası örgütlerin ve Trans-Atlantik topluluğun Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemeye ne derece hazır olduklarına dair soruları da gündeme taşımıştır. Bu durum AB içinde geçerli olmuştur. Güney Osetya ve Abhazya'nın ilhak edilmesini kınayan AB, birkaç ay sonra Moskova ile ilişkilerini yeniden başlatmıştır. Böylece, AB'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmada gösterdiği zayıflık Rusya için daha fazlasını yapabileceğinin işaretlerini vermiştir (Kuzio, 2010: 12-13). Mearsheimer (2014: 3) de, Ukrayna'nın dâhil olduğu Doğu Ortaklığı girişimiyle ülkeleri AB ekonomisine yakınlaştırma amacının, Rusya tarafından kendi ülke çıkarlarına karşı düşmanca bir plan olarak görüldüğünü belirtmiştir.

Kırım krizini, Soğuk Savaş'ın ardından Rusya-Avrupa ilişkilerinde yaşanan en ciddi kriz olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak tarafların ilişkilerini tamamen kesmeleri hem Rusya için diğer uluslararası ortakların sunamayacağı birçok önemli fikir, ürün ve kaynağın Avrupa'dan ithal edilebilmesi hem de iki ülke için de vazgeçilmez olan modern teknolojiler ve yatırımlar, ekonomik modeller, teknik standartlar ve yasal normlar nedeniyle mümkün görünmemektedir. Buna karşılık gerek AB'nin gelecekteki pazarlara ulaşabilmesi için önemli bir noktada olması gerekse Avrupa'nın güvenliği kapsamında Rusya'nın vazgeçilemez olması da Rusya'yı Avrupa için önemli kılmaktadır (Ivanov, 2015: 82-83).

Kırım'ın ilhak edilmesi üzerine Dolya (2016: 4), AB tarafından üç aşamalı yaptırımların kabul edildiğini belirtmiştir. İlk aşamada, ilhak sürecinde yer alanların seyahat kısıtlamaları ve varlıklarının dondurulması söz konusu olmuştur. İkinci aşamada, Avrupa Yatırım Bankası (*European Investment Bank*) ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (*European Bank for Reconstruction and Development*) tarafından finanse edilen Rusya'daki yeni programları dondurulmuştur. Üçüncü aşamada, ekonomik yaptırımlar öne çıkmıştır. Bu doğrultuda, Rusya devletine ait 5 finansal kurumun birincil ve ikincil Avrupa sermaye piyasalarına erişimi sınırlandırılmış, Rusya'ya silah satışına ambargo koyulmuştur.

Rusya'nın ilhakı sonrasında diğer aktörler gibi AB de bölgeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle yaptırım kavramı ele alınacak, daha sonra AB'nin yaptırım uygulaması konusuna bakılacaktır. Sonraki bölümde ise, AB'nin Kırım'ın ilhakına yönelik yaptırımları 2014-2016 döneminde Rusya ve Ukrayna çerçevesinde kronolojik olarak incelenecektir.

Yaptırım: Kavramsal Çerçeve

Savaşlar sadece savaş açılan değil savaş açan ülke üzerinde de ekonomik anlamda büyük etkiler yaratmakta ayrıca insan kaybının yarattığı sosyal/toplumsal sorunlar devletleri savaş haricinde farklı politikalar oluştur-

maya yöneltmektedir. Yaptırımlar, uygulandığı çok farklı örnekte farklı durumlar altında değerlendirilebilecek bir konudur. Fidel Castro'nun ülkesine yönelik yaptırımların da etkisiyle yaptırımları "çocuk, kadın ve erkeklerin ölümüne neden olan sessiz atom bombaları" nitelendirmesinden (Alvarez, 1995) diğer etkili sonuçlar vermeyen birçok örneğe kadar yaptırımlar, uluslararası politikada özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sık sık başvurulan bir araç olmuştur. Pape'in (1997: 90) belirttiği gibi, dünyanın süper güçleri, uluslararası politik amaçlarını başarmak için giderek daha fazla ekonomik yaptırımları kullanmaktadır.

Yaptırımlar, "askeri güç kullanımı ile diplomasinin 'konuşma terapisi' arasında önemli bir aşama olmuştur." (Gottemoeller, 2007: 100). Ayrıca yaptırımlar, hemen veya gelecekte yapılan ya da gelecekte yapılması vaat edilen baskılarla yabancı ulusların/hedef ülkelerin davranışını değiştirmek (Davis ve Engerman, 2003: 190) şeklinde de değerlendirilebilir.

Davis ve Engerman (2003: 187) yaptırımların hedeflenen ülkenin vatandaşlarının mülklerine el konulmasını, spor ve kültür faaliyetlerini boykot edilmesini, siyasi tanımayı geri çekmeyi içerdiğini ancak en fazla dikkat çeken yaptırım şekillerinin insanların dolaşımına, finansal para akışına veya uluslararası ticarete ilişkin çeşitli kısıtlamalar olduğunu belirtmektedir.

Arı (2009: 440-457) ekonomik yaptırımları "diğer ülkeleri istenilen yönde bir dış politika izlemesi için uygulanan ve bir avantajdan yoksun bırakarak cezalandırmak ya da istenilen doğrultuda bir davranış sergilemesi için ikna etmeye yönelik politikalar" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca ekonomik yönü ağır basan tarife, kota, kambiyo denetimi gibi uygulamalar ve siyasi yönü ağır basan boykot, ambargo, abluka gibi uygulamalar olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede ekonomik yaptırımların uygulanabilmesi için çok taraflı bağımlılığın artması, kullanılan araçların ve stratejilerin uygun olması, uluslararası işbirliğine gereksinim duyulması, yaptırım uygulayan devletin büyük devlet olması, ulusal ve uluslararası piyasayı kontrol edebilme yeteneğinin olması, ulusal ve uluslararası kamuoyunun desteğinin sağlanmış olması gibi şartların olması gerektiğini ifade etmiştir.

Davis ve Engerman'a göre (2003: 190) ekonomik yaptırımlar; savaşı önlemek, özgürlük ve demokrasinin tesis edilmesini hızlandırmak, çevreyi korumak, insan hakları ve işçi haklarını güçlendirmek, nükleer silahların yayılmasını önlemek ve tutuklu insanların serbest bırakılmasını sağlamak gibi uluslararası amaçlar için uygulanmaktadır.

Hufbauer vd. (2007: 160-177) yaptırımların başarılı olabilmesinin bazı şartlara bağlı olduğunu ifade etmiştir:

- 1) Ulaşılmak istenilen hedef doğru belirlenmeli ve başarılabilecek hedefler olmalıdır.
- 2) Yaptırımları uygulayan ve yaptırıma hedef olan ülke arasında siyasi ve ekonomik olarak yakın bir ilişki olması gerekmektedir.
- 3) Otokratik yönetimlere ve belli bir güce sahip olan ülkeleri hedefleyen yaptırımların sonuç vermesi mümkün görünmemektedir.

4) Yaptırımların beklenen maksimum faydayı sağlaması durumunda hedeflenen ÷lkeye yönelik askeri konulardan kaçınmak gerekmektedir.

5) Yaptırımlar çok sayıda ÷lke tarafından ortak bir zeminde uygulandığı takdirde sonucun etkili olmasına katkı sağlayacaktır.

6) Ulaşılmak istenen sonuç için doğru araç seçilmelidir.

7) Yaptırımları uygulayan ÷lkenin ekonomik maliyetler konusunda geri adım atmaması gerekmektedir.

Davis ve Engerman'ın (2003: 191) belirttiği gibi, teorik olarak yaptırımları tatbik eden ÷lke veya ÷lkelerin hedefledikleri ÷lkeden askeri ve ekonomik olarak daha güçlü oldukları kabul edilmektedir. Bu çerçevede AB, bütüncül bir ekonomik yapı olarak düşün÷ldüğünde Rusya'dan çok daha büyük bir ekonomi olduğu gör÷lmektedir.

Farrall'e göre (2007: 107) ekonomik yaptırımlar, hedeflenen ÷lkeye veya hedeflenen ÷lkeden ürünlerin ve malların akışını önlemeyi amaçlamaktadır. Ambargo ise, ekonomik yaptırımların bir türü olduğundan sadece ihracatı yasaklamaktadır. Ekonomik yaptırımlar ise ithalat ve ihracat yasaklaması olduğundan daha geniş kapsamlıdır. Finansal yaptırımlar da, ekonomik yaptırımlarla bağlantılı olmasına rağmen, malların ve ürünlerin satımıyla değil, finansal ve ekonomik kaynakların hedef ÷lkeye veya hedef ÷lkeden yönelmesinin engellenmesidir. Finansal mal varlıklarının dondurulması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Elliott ve Hufbauer (1999: 404) yaptıkları çalışmada 1914-1990 döneminde toplam 115 yaptırım olduğunu bunların 40 tanesinin (%35) başarılı bir şekilde sonuçlandığını tespit etmişlerdir. Pape (1997: 99) ise, bu değerlendirmenin yanlış olduğunu, başarılı olarak gösterilen söz konusu 40 yaptırımın sadece 5 tanesinin başarılı olduğunu yani başarı oranının %5 civarında olduğunu belirtmektedir. Hufbauer vd. (2007: 2) de, I. Dünya Savaşı'ndan 2000 yılına kadar toplam 174 yaptırım olayı tespit etmişlerdir. Sonuç olarak, yaptırımların özellikle II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası süreçte arttığını buna karşın başarı oranlarının yüksek olmadığını ifade etmek mümkündür.

Avrupa Birliği Yaptırımları

Avrupa Topluluğu ilk kez 1965 yılında Rodezya'ya (Zimbabve) yaptırımları uygulama noktasına gelmiş, bütün üye devletler ulusal mevzuatları yoluyla yaptırımları uygulamaya karar vermişlerdir (Agolli, 2012: 21). AB, 1980'lerden itibaren dış politika amaçlarına ulaşmaya çalışırken yaptırımları kullanma yoluna başvurmuştur. Ukrayna krizinden kaynaklanan Rusya'ya yönelik yaptırımlar ise, AB'nin yaptırım politikasında yeni bir adım olarak değerlendirilebilir. Ukrayna sürecinde yaşanan bütün sorunlara rağmen, AB üye devletlerinin beklenenden daha fazla birlik içinde kaldığı gör÷lmüştür (Raik vd., 2014: 8).

Yaptırımlar, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) amaçları olan barış, demokrasi, hukukun üstünlüğüne saygı, insan hakları ve uluslararası hukuk amaçlarını teşvik etmek için araçlarından biridir. Bu bakımdan AB için yaptırımlar, siyasi diyalog ve tamamlayıcı girişimleri içe-

ren kapsamlı bir politikanın parçası olmuştur. AB yaptırımları temelde cezalandırıcı değil, hedef ülkenin eylem ve politikasında değişiklik yaratma amaçındadır. Ayrıca, sivil nüfus ve meşru eylemler için olumsuz sonuçları engellemek amacıyla her türlü çabayı göstermektedir. Yaptırımlar, oybirliğiyle alınan ODGP Konsey kararı üzerine uygulanır. Silah ambargosu ve seyahat yasaklamaları gibi yaptırımlar, doğrudan üye devletler tarafından uygulanır. Bu yaptırımlar için Konsey tarafından alınması gereken bir karar doğrudan üye devletler için bağlayıcıdır. Buna karşın mal varlıklarının dondurulması ve ihracat yasakları gibi ekonomik yaptırımlar, Birliğin yetkisinde olduğundan bir Konsey tüzüğüyle uygulamaya geçirilir ve böylece AB vatandaşları ve firmaları üzerinde doğrudan bağlayıcı olmaktadır. AB'nin daha çok kullandığı tedbirler, AB ortak askeri listesinde yer alan malların taşımacılığını, tedarikini, satışını içeren silah ambargosu; hedeflenen bireyler ve kurumlar tarafından kontrol edilen veya sahip olunan ekonomik kaynakların ve fonların dondurulmasını içeren mal varlıklarının dondurulması; AB'ye girişi yasaklayan seyahat veya vize yasağıdır ("EU Restrictive Measures, 2014").

AB, Kırım'da yaşanan gelişmeler karşısında aldığı kısıtlayıcı tedbirleri (*restrictive measures*) AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşması md. 215 kapsamında geliştirmektedir. Buna göre (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011: 90):

1. Konsey, Avrupa Birliği Antlaşması'nın V. Başlığının 2. Bölümü [Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler] uyarınca alınan bir kararın, bir veya birden çok üçüncü ülke ile, ekonomik ve mali ilişkilerin kısıtlanması ya da tamamen kesilmesini veya azaltılmasını öngörmesi halinde, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile Komisyon'un ortak önerisi üzerine, nitelikli çoğunlukla gerekli tedbirleri kabul eder. Konsey, alınan tedbirler hakkında Avrupa Parlamentosu'nu bilgilendirir.

2. Konsey, Avrupa Birliği Antlaşması'nın V. Başlığının 2. Bölümü uyarınca kabul edilen bir kararda öngörülmesi halinde, 1. paragrafta belirtilen usule uygun olarak, gerçek veya tüzel kişilere ve gruplara veya devlet dışı birimlere yönelik kısıtlayıcı tedbirler kabul edebilir.

3. Bu maddede belirtilen tasarruflar, hukuki güvenceler konusunda gerekli hükümleri içerir.

AB'nin yaptırımlarını uygulanmasında ise, belli bir kurumsal mekanizmanın işleyişi söz konusudur. Yüksek Temsilci'nin otoritesi altında görev yapan Avrupa Dış Eylem Servisi (*European External Action Service*) ve Komisyon'daki iki yaptırım takımı, çalışma grupları için metinler hazırlar ve AB delegasyonları ile Avrupa Dış Eylem Servisi ve Komisyon'un servisleriyle yakın bir işbirliği yürütür. Avrupa Dış Eylem Servisi ve Komisyon'un iki yaptırım takımında 11 yetkili görev yapmaktadır. Avrupa Dış Eylem Servisi yaptırım takımı, AB dış politikasında bütünleştirme rolü oluşturma potansiyeline sahiptir (Raik vd., 2014: 7).

AB yaptırımları, "cezalandırmak" amacından ziyade hedeflenen ülkenin politikaları ve eylemlerini etkilemek amacıyla gündeme getirilmiştir. Bu

çerçevede Rusya'ya yönelik yaptırımlar, diplomatik ve ekonomik kısıtlamalar gibi dışardan gelen baskının yanı sıra yaptırımlardan etkilenen aktörler yoluyla Rusya içinden baskı yaratarak siyasi liderin değerlendirmelerini değiştirecek ve Ukrayna'da daha yapıcı politikalar takip etmek için Rus siyasi liderlerini zorlayacaktır (Fischer, 2015: 3). 26 Mart 2014'te gerçekleşen AB-ABD Zirvesi'nde dönemin AB Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy, Kırım'ın ilhakından dolayı Rusya'ya yönelik kabul edilen yaptırımların Rusya için cezalandırma, misilleme anlamına gelmediğini, yaptırımların uluslararası hukuka saygı çerçevesinde siyasi bir çözüm sağlanması için olumlu bir teşvik olduğunu açıklamıştır (EU-US Summit 2014).

Fischer (2015: 6-7) Ukrayna'daki AB yaptırımlarıyla ilgili dört konunun altını çizmektedir:

1) Yaptırımlar güçlü ve şeffaf olmalıdır. Böylece, rejim değişikliğinin hedeflenmediği buna karşın Ukrayna çatışmasının çözümüne yönelik olduğu gösterilmelidir.

2) Moskova'nın yakın gelecekte Kırım ve Sivastopol'dan çıkmasına dair işaret olmamasına karşın Rusya'dan olumlu bir adım gelmesi durumunda AB de yaptırımlarını gevşetmelidir. Washington, Brüksel ve Berlin arasındaki işbirliğiyle transatlantik işbirliğini tehlikeye atacak girişimlerden kaçınılması gerekmektedir.

3) AB ve ABD'nin yaptırımları genişletmesi durumunda en önemli potansiyel kişi ve kurumlara karşı kısıtlayıcı tedbirlerin genişletilmesiyle olmaktadır.

4) Zor koşullara rağmen AB, Rusya toplumuyla iletişimini geliştirmelidir. Böylece, AB politikalarının Rusya karşıtı ve saldırgan olduğuna dair algıyı engelleyebilir.

Diğer taraftan Rusya'nın Kırım konusunda bu şekilde hareket etmesinde bazı nedenlerin etkili olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu nedenler; Karadeniz bölgesi, Baltıklar'dan Hazar'a uzanan hat üzerindeki bölgesel inisiyatif, Avrasya Birliği'ni hedef alan Gümrük Birliği projesi, "yakın çevre politikası"nı kaybetme durumu ve son olarak Avrupa'ya giden doğalgazın yaklaşık %70'inin Ukrayna'dan geçtiği dikkate alındığında enerji güvenliğidir. Bütün bu nedenlerin Rusya için orta ve uzun vadede ekonomiden güvenliğe kadar birçok alanda sorun yaratacak potansiyele sahip olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Erol, 2014: 6).

Raik vd.'nin (2014: 3-5) belirttiği gibi, Avrupa güvenliğini tehdit eden gelişmeler karşısında AB ve üye devletleri, diplomasi ve yaptırımları birleştiren bir yaklaşım sergilemiştir. Avrupa Konseyi'ne göre Rusya'ya karşı uygulanan bu yaptırımların öncelikli amacı, Rusya'nın Ukrayna'daki toprağı yasadışı ilhak etme ve komşu egemen bir devleti istikrarsız hale getirme eylemlerinde değişiklik yaratmak olmuştur. Bu çerçevede, AB'nin en büyük komşusu ve önemli bir ticaret ortağı olan Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımların, AB yaptırım politikasının en büyük testi olduğunu söylemek mümkündür. AB'nin büyük güçler karşısında yaptırımları çok fazla kullanmadığı dikkate alındığında bu durum daha fazla önem kazanmaktadır. Ö-

neğin, 1989'dan beri Çin'e uyguladığı silah ambargosu ve 1982'de Sovyetler Birliği'ne uyguladığı sınırlı ve muğlak ticaret yaptırımlarının sınırlı bir çerçevede kaldığı belirtilebilir. Ayrıca, 2000 yılında Çeçenistan'daki çatışmadan dolayı Rusya'ya karşı çok güçlü olmayan yaptırımlar kabul edilmiştir. Sert AB yaptırımları daha ziyade önemsiz konulara odaklanmış böylece AB üye devletlerinin ekonomileri olumsuz etkilenmemiştir.

Raik vd. (2014: 4-5), AB'nin Rusya'ya karşı yaptırımlarını büyük güç rekabeti, küresel boyutu olan büyük bir Avrupa krizi ve yaptırımların AB'nin kendisine olan maliyetleri şeklinde üç faktörün birleşimiyle ifade etmiştir. AB'nin büyük bir güç olan Rusya'ya karşı yaptırımlarda ABD tarafından önemli bir aktör olması için sorunda rol alması teşvik edilmiştir. Krizin bir başka göstergesi de, Avrupa'nın Rusya'nın yaptığı gibi uluslararası normların ihlal edilmesine hazır olup olmadığının test edilmesidir. Ayrıca, AB'nin ekonomik yaptırımlarını giderek güçlendirmesi ve buna karşılık Rusya'nın da yaptırımlar geliştirmesi AB'nin ekonomisine özellikle bazı üye devletlere ve sektörlerle zarar vermiştir. Davis ve Engerman'ın (2013: 191) da belirttiği gibi, yaptırımları uygulamak maliyetsiz bir konu değildir. Yaptırımların, ilgili ülkeler için maliyetleri ve ekonomik yükü söz konusudur.

AB'nin Rusya ve Ukrayna'ya Yönelik Politikası ve Yaptırımları

Turuncu Devrim sonrasında 2005-2010 döneminde daha ziyade Batı yanlısı bir politika izleyen Ukrayna'da Viktor Yanukoviç'in yönetime gelmesi Rusya yanlısı bir çizgiye dönüşe neden olmuştur. AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin güçlenmesi Rusya tarafından istenmeyen bir durum olmuş, Ukrayna'ya doğalgaz sevkiyatını keseceğini belirtmiştir. Ukrayna'nın devrik Cumhurbaşkanı Yanukoviç, 2013 yılında AB ile bağlarını güçlendirecek işbirliği anlaşmasından vazgeçerek Rusya ile yakınlaşma yönünde hareket etmiştir. Yanukoviç'in bu tercihi, halk tarafından uzun süre protesto edilmiştir. AB ve ABD'nin baskıları sonucu 22 Şubat 2014'te Rusya taraftarı Yanukoviç'in devrilmesinin ardından, 25 Mayıs 2014'te erken seçim kararı alınmıştır. Seçime kadar görevde kalacak olan geçici hükümetin AB yanlısı tutumla müzakerelere yeniden başlaması Moskova tarafından bir darbe olarak değerlendirilmiş, geçici hükümet tanınmamış ve Ukrayna'ya verilen doğalgaza büyük ölçekli bir fiyat artırımını yapılmıştır. AB ve ABD ise, geçici hükümeti tanıyarak ekonomik destek sözü vermiştir. 2014 yılı Mart ayında Ukrayna'da Rusya yanlısı gösteriler düzenlenmiş, bu gösteriler geçici hükümet tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Rusya ise, Ruslara ve Rusça konuşan azınlıklara zarar verilmesi durumunda Ukrayna'ya müdahale edeceğini ifade etmiş ve Mart ayının ilk günlerinde Rusya'nın Kırım'a müdahalesi gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, Ukrayna'daki gelişmeleri en başından itibaren meşru bir hükümete yönelik organize bir eylem ve meydanları dolduran insanların darbesi olarak kabul eden Rusya'nın Kırım'ı ilhakı "cezalandırıcı yöntem"ini devreye sokması şeklinde değerlendirilebilir (Alkan, 2015: 222-224; Erol, 2014: 5).

27 Şubat 2014'te, Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Martin Schulz yaptığı açıklamada, Kırım'da yaşanan gelişmeleri kaygıyla takip ettiğini,

Rusya'nın gerilimi artıran politikalarından kaçınması gerektiğini ve AP'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklediğini ifade etmiştir. AB'nin Ukrayna'nın yanında yer aldığı, Ukrayna'da uzlaşya ihtiyaç olduğunu, yeni hükümeti zorlu bir sürecin beklediğini ve AB'nin destek olacağını belirtmiştir. Ayrıca, 25 Mayıs'da düzenlenecek başkanlık seçimleriyle aynı tarihte yapılacak AP seçimlerinin sembolik olarak önemli olduğunu ve iki seçimin de Ukrayna tarihinde yeni bir sayfa açacağını ifade etmiştir (European Parliament, 2014a).

6 Mart 2014'te AB üye devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları, Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal etmesini kınanmış ve Rusya'nın silahlı güçlerini geri çekmesi için çağrı yapmıştır. Ayrıca, Kırım'ın geleceği için yapılması planlanan referandumun Ukrayna Anayasası'na aykırı olduğu için yasadışı olacağını vurgulamışlardır (Council Regulation (EU) No 269/2014). Bu süreçte, çoğunluğu Rus olan Kırım'da 16 Mart 2014'te Ukrayna'dan ayrılma ve Rusya'ya katılma yönünde bir referandum düzenlenmiştir. Katılım oranının %83.1 olduğu referandumundan %96.77 Rusya'ya katılma yönünde karar çıkmıştır (Morello vd., 2014).

Rusya, referandumdan iki gün sonra 18 Mart 2014'te Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni ve Sivastopol şehrini yasadışı olarak ilhak etmiştir. Rusya Başbakan Yardımcısı Dmitri Rogtozin'in "Bugüne gelecekte tarihi bir önem atfedileceğini düşünüyorum. Rusya bugün ilk kez tek kutuplu dünyanın sonunun geldiğini göstererek, üzerine büyük bir sorumluluk aldı" (Sputniknews, 2014) açıklaması, Kırım sorununun yerel/bölgesel bir konu olarak değil, küresel siyaset açısından önemli olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, ABD ve diğer ülkeler gibi AB de bu soruna ilişkin açıklamalar yapmış, çeşitli yaptırım kararları almıştır.

AB yetkilileri Mart 2014'te, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya geçmesini öngören referandumdan sonra aldığı ilk yaptırım kararında Rusya ve Ukrayna'dan 21 yetkilinin malvarlıklarının dondurulmasına karar vermiştir (BBC Türkçe, 2014). Ayrıca, 17 Mart 2014'te Konsey'in kabul ettiği kararda (Council Regulation (EU) No 269/2014: 7-8) Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden eylemlerde bulunan kişilerin ekonomik kaynaklarını dondurma ve seyahat kısıtlamaları getirme yoluna gidilmiştir. Söz konusu kararın ekinde, kısıtlamalar getirilen kişilerin ve kuruluşların/işletmelerin listesi verilmiştir. Listeye göre 151 kişiye ve 37 kuruluş/işletmeye kısıtlamalar getirilmiştir (Council Regulation (EU) No 269/2014). Ayrıca belirtmek gerekir ki, söz konusu liste farklı tarihlerde güncellenmiş ve bazı değişiklikler yapılmıştır. Listedeki isimlerden birkaç örnek vermek gerekirse; Vladimir Nikolaevich Pligin, Duma Anayasa Hukuku Komitesi Başkanı olarak Rusya'nın Kırım ve Sivastopol'un ilhakına ilişkin kanunun uygulanmasından sorumludur. Aleksey Vasilevich da Rus ordusunun tüm general olarak Kırım'ın yasadışı ilhakında Ukrayna toprağındaki Rusya askeri varlığına dahil olan 76. Hava indirme tümeninin komutanıdır. Feodosia şirketi ise, Kırım Parlamentosu 17 Mart 2014'te "Kırım Cumhuriyeti"nin yararına Feodosia'ya ait olan varlıklara el koyunca

Kırımlı “yetkililerin” eline geçmiştir. Rusya tarafından bir kamu teşekkülü olan Sivastopol limanı, Ukrayna kanunlarına aykırı bir şekilde 17.3.2014’te “Ukrayna altyapı veya tarım bakanlıklarına ait olan bazı şirketlerin millileştirilmesi hakkında kanuna” dayanarak “Kırım Cumhuriyeti” adına Sivastopol limanına ait varlıklara el koyulmuş, böylece Kırımlı “yetkililerin” eline geçmiştir. Limanın ticaret hacmi açısından Kırım’daki en büyük ticari liman olmasıyla da dikkat çekmektedir (Council Regulation (EU) No 269/2014: 18-41). Kişiler üzerindeki yaptırımlar, Rusya’daki siyasi ve ekonomik elit üyelerini etkilediğinden dolayı bu kişiler Rusya’ya yönelik yaptırımların kaldırılmasını sağlamak için önemli siyasi liderlerin tutumlarını değiştirmelerini amaçlamaktadır (Fischer, 2015: 4).

Putin’e göre söz konusu ilhak, uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleşmiştir. Rusya, Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin Amerika, Rusya ve İngiltere tarafından güvence altına alındığı 1994 tarihli Budapeşte Bildirisi’ne (Yost, 2015) uygun olarak hareket ettiğini, garantörlük hakkını kullandığını belirtmiştir. Ayrıca, Batılı ülkelerin Ukrayna’da yaşanan gelişmelere karşın yükümlülüklerini yerine getirmediğini ifade etmiştir (Erol, 2014: 3). Ayrıca, Mayıs 2014’te Başbakan Dmitry Medvedev yaptığı açıklamada, Ukrayna’nın bir bölümünü ilhak etmediklerini, Kırım Özerk Cumhuriyeti halkının referandum düzenleyerek self-determinasyon ve Rusya’ya katılmak için oy verdiklerini, bu referandumun bir sonucu olarak da Kırım’ın Rusya’ya katılabilmesi için Rusya anayasasının değiştirildiğini ifade ederek Rusya’nın konuya bakışını göstermiştir (Russian Government, 2014).

AB’nin Ukrayna’da yaşanan gelişmeler karşısında başlangıçta hızlı ve aktif bir şekilde hareket edememesinde bir takım nedenler öne çıkmıştır. Buna göre, bütün üye devletlerin onayıyla şekillenen dış politikanın oluşturulmasının zor olması AB karar alma mekanizmalarını kısıtlamaktadır. Birliğe sonradan katılan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin geçmişte Sovyet işgalini yaşamış ve Polonya, Litvanya gibi Rus azınlıklara sahip ülkeler Rusya’ya ekonomik yaptırımlar uygulanmasını savunurken; İngiltere, Almanya gibi Rusya ile karşılıklı ekonomik ilişkileri ileri seviyede olan ülkeler diplomasiye ağırlık vermeyi tercih etmişlerdir (Schmitz’dan aktaran Bayraklı, 2014: 3-4). Diğer taraftan, Rusya ile yaptırımlar konusuna Doğu Avrupa ülkelerinin aksine Almanya gibi Birliğin lokomotif ülkelerinin daha fazla ekonomi temelli bir yaklaşımı söz konusu olmuştur. 2013 yılı itibariyle Almanya ve Rusya arasındaki ticaret 77 milyar dolar (107 milyar Euro) civarında olmuştur. Rusya, Almanya’ya doğal gaz ve petrol tedarik ederken; Almanya da Rusya’ya makine ürünleri, ilaç, tren ve otomobil ihraç etmektedir. Ayrıca Rusya’da kayıtlı olan 6.000’den fazla Alman şirketi de 20 milyar Euro’luk yatırım yapmışlardır (Hesse vd., 2014). Bu çerçevede başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinin ağır yaptırımlar uygulamak konusunda, Rusya’nın misilleme yapabileceği ve bu durumun da AB’de ciddi ekonomik zarara neden olacağı çekincesiyle hareket ettiğini belirtmek mümkündür (Mearsheimer, 2014: 9).

16 Mart 2014'te yapılan referandumun ardından 27 Mart 2014'te BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 68/262 sayılı "Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü" başlıklı kararda, yapılan referandumun Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin statüsünde değişiklik yaratamayacağı ve geçersiz olacağına altı çizilmiştir. Ayrıca, uluslararası tanınmış sınırlar içinde Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne, birliğine, siyasi bağımsızlığına ve egemenliğine bağlılık teyit edilmiştir. Son olarak, bütün devletlere, uluslararası örgütlere ve uzman kuruluşlara Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin statülerinde yapılacak bir değişikliği kabul etmemeleri çağrısı yapılmıştır (United Nations General Assembly, 2014). BM'nin söz konusu kararı AB tarafından memnuniyetle karşılanmış, karardaki ifadelerin daha sonra AB tarafından ilhaka ilişkin yapılan değerlendirmelerdeki ana unsurlar olduğu görülmüştür. AB, ilhaki kabul etmemesini ve ilhakin uluslararası hukukun ihlali olduğunu savunmasını BM Şartı'yla temellendirmiştir. BM Şartı md 2/4'e göre, üye devletler başka bir devletin toprak bütünlüğüne karşı BM anlaşmalarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaya başvurmaktan kaçınırlar. Ayrıca Helsinki Nihai Senedi'nde benzer şekilde belirtilen devletlerin toprak bütünlüğüne karşı tehdit ve kuvvet kullanılmasından kaçınılacağı, devletlerin sınırlarına müdahale edilemeyeceği de önemli bir temel olmuştur (European Union External Action, 2016: 1).

AB'nin Kırım'ın ilhakına yönelik ilk değerlendirmeleri 20/21 Mart 2014'te yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nde yapılmıştır. Zirve'de, AB'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediği, Ukrayna Anayasası'nın açıkça ihlali olan Kırım'da yapılan yasadışı referandumun kabul edilmeyeceği, Rusya'nın yasadışı ilhakinin kınandığı ve kabul edilmeyeceği, Komisyon'dan Kırım'ın ilhakinin hukuki sonuçlarını değerlendirmesi ve Kırım'la ilgili ekonomik, ticari ve finansal kısıtlamalar önermesi istenmiştir. Avrupa Konseyi'nin sonraki AB-Rusya Zirvesi'ni iptal etmeye karar verdiği ve üye devletlerin iki taraflı toplantılar yapmamaları gerektiği de ifade edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Konseyi ve üye devletlerin yapılacak olan G7 toplantısının Lahey'de olmasını desteklediği belirtilmiştir (Council of the European Union, 2014: 13). Kararda Avrupa Konseyi'nin, 21. yüzyılda Avrupa'da güç kullanarak sınırları değiştirmenin yeri olmadığına inandığı; Rusya'nın eylemleriyle 40 yıldır Avrupa'daki bölünmelerin önlenmesine, barışçıl ve birleşmiş bir kıta yaratılmasına katkı sağlayan Helsinki sürecini bozduğu; Yüksek Temsilci'nin Ukrayna'da görev yapacak bir AGİT misyonuna AB'nin katkı sağlaması için gerekenleri yapması, bir AGİT misyonunun olmaması durumunda bir AB misyonunun görevlendirileceği ifade edilmiştir. AB'nin Avrupa'da barış ve istikrar için özel bir sorumluluğu olduğu bu nedenle Ukrayna ve Rusya arasında siyasi bir çözüm sağlayacak mekanizmalar kurulmasına çalışılacağı, Rusya'nın hem AB ve üye devletleri hem de Rusya'yı etkileyen istikrarsızlığı önlemek adına adımlar atması gerektiği çağrısı da yapılmıştır (Council of the European Union, 2014: 14).

20 Mart 2014'te AP Başkanı Martin Schulz tarafından Avrupa Konseyi'ne yapılan konuşmada Kırım konusuna da değinilmiştir. Schulz, Kırım'daki krizin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Avrupa'da AB tarafından yaratılan güvenlik sistemine ağır bir tehdit olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren Avrupa'da ilk kez bir devletin bir diğer devletin toprağını ilhak etmek için güç kullandığını, uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve bu eylemin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Schulz'a göre AB, Ukrayna'da olanların kabul edilmeyeceği ve başka hiçbir yerde tekrarlanmayacağı mesajını ortak bir tutum olarak ilan etmelidir (European Parliament, 2004b: 1). Schulz ayrıca, Avrupa Konseyi ve AP'nin ortak bir tutuma sahip olduğunu belirterek, "Rusya'ya açık bir mesaj verilmesi gerekiyor. Uzun zamandır bir Avrupa ülkesinin toprak bütünlüğüne bir başka Avrupa ülkesi tarafından bu derece şiddetli bir şekilde zarar verilmemişti. Bu tarz bir durum Soğuk Savaş döneminden beri gündeme gelmedi. Son yaşanan gelişmeler bize bunun yeni bir boyuta taşındığını gösteriyor. Kırım'daki durum eşsiz ve buna verilen cevap da eşsiz olmalı" açıklamasını yapmıştır (İHA, 2014).

Mart 2014'teki bir diğer gelişme de vize işlemleriyle ilgili olmuştur. Buna göre, Schengen vizesi dahil olmak üzere Avrupa vizeleri için başvuruda bulunan Kırımlılara, Rusya'da görev yapan AB elçilikleri tarafından vize işlemi yapılmayacağı belirtilmiştir. Avrupa Komisyonu, AB'nin Kırım'ı Ukrayna'nın bir parçası olarak kabul ettiğinden dolayı vizelerin sadece Ukrayna'daki AB ülke temsilcilikleri tarafından verileceğini ifade etmiştir. Böylece, vize almak isteyen Kırımlıların Ukrayna pasaportu ile Ukrayna'daki elçiliklere başvurması gerekmiştir (Kırım Haber Ajansı, 2014).

25 Mayıs 2014'te yapılan seçimleri Batı yanlısı bir çizgide olan Petro Poreşenko kazanmış, AB-Ukrayna ilişkileri olumlu yönde ilerlemeye başlamıştır. Buna karşın ilerleyen süreçte yaşanan gelişmeler ilişkilerin sorunlu yapısını devam ettirmiştir. 17 Temmuz 2014'te MH17 sefer sayılı Malezya Hava Yolları'na ait uçağın Hollanda'dan kalktıktan sonra Ukrayna'da Rusya yanlısı güçler tarafından düşürülmesiyle, Rusya bu iddiaları reddetmesine karşın, 210'u AB üye devletlerinin vatandaşı 298 kişinin ölmesi üzerine ciddi ekonomik yaptırımlar gündeme gelmiştir. Bu olay, krizin geldiği noktayı göstermesi bakımından önemli olmuştur. Almanya, AB çapında bir uzlaşma sağlanması için daha fazla girişimde bulunmaya yönelmiştir. AB üye devletleri arasında yaptırımlara karşı olanlar dahi bu gelişmeden sonra Rusya'ya karşı bir tepki gösterilmesi gerektiği konusunda birleşmiştir (Raik vd., 2014: 3). Angela Merkel, MH17'nin düşürülmesine bir tepki olarak açık bir işaret göndermek istemiş, bu siyasi adım üç büyük ülkenin liderleri olan Merkel, David Cameron ve François Hollande'a telefon çağrısı yapıldıktan yani ortak tutum ile mümkün olmuş sonuç olarak da Rusya'ya ilişkin yaptırımların güçlendirilmesi yönünde bir tutum sergilenmiştir (Raik vd., 2014: 8).

AB Konseyi tarafından 11 Eylül 2014'te yayınlanan metne göre, Rusya'nın AB sermaye piyasalarına erişimine getirilen kısıtlamalar güçlendi-

rilmiştir. AB üye devletleri ve şirketleri, beş büyük devlet kökenli Rusya bankasına daha fazla borç verilmemesi, aynı kısıtlamaların üç büyük Rusya savunma şirketlerine ve üç büyük enerji şirketine genişletilmesini kararlaştırmıştır. Burada ayrıca 24 kişiye daha seyahat yasağı getirilmiş ve mal varlıkları dondurulmuş, Rusya'da askeri kullanım için gereken teknolojinin ve malların ihraç edilmesi de yasaklanmıştır (Delegation of the European Union to Turkey, 2014).

Tablo 1'de AB'nin Kırım'ın ilhakına yönelik yaptırımlarının temel hatları Mart-Eylül 2014 dönemini kapsayacak şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1: AB'nin Mart-Eylül 2014 Arası Yaptırımları

3 Mart 2014	Haziran ayında Soçi'de düzenlenecek G8 Zirvesi hazırlıklarının askıya alınması
6 Mart 2014	Yeni Antlaşma ve vize konularına ilişkin AB-Rusya görüşmelerinin askıya alınması
17 Mart 2014	İlk seyahat yasakları ve mal varlıklarının dondurulması, 21 kişi -21 Mart'ta daha fazla kişi ve kurum eklenmiştir (12 kişi) -29 Nisan'da (15 kişi) -12 Mayıs'ta (13 kişi ve 2 kurum) -12 Temmuz'da (12 kişi) -25 Temmuz'da (15 kişi, 18 kurum) -30 Temmuz'da (8 kişi, 3 kurum) 12 Eylül'de seyahat yasakları ve mal varlıklarının dondurulması 6 ay daha uzatılmış, 24 kişi daha eklenmiştir. Toplam sayı: 119 kişi, 23 kurum
25 Haziran 2014	Kırım ve Sivastopol kökenli malların ithalatının yasaklanması -30 Temmuz'da yasakta değişiklik: Kırım ve Sivastopol'da belli doğal kaynakların sömürülmesi ve belli altyapı projeleri için önemli teknoloji ve ekipmanlara ilişkin ambargo; ilgili hizmetlerin tedarikine ve yatırımına ilişkin yasaklama
1 Ağustos 2014	Ekonomik yaptırımlar: 1-sermaye piyasaları (bono, hisse senedi veya benzer finansal araçlar) 2-savunma sektörü 3-ikili kullanım malları 4-petrol sanayi 12 Eylül'de ekonomik yaptırımların genişlemesi

Kaynak: (Raik vd., 2014: 4)

AB programları ve projelerle ilgili olarak da çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Kırım kamu kuruluşları, Ukrayna'nın dahil olduğu kültürel ve yaratıcı sektörleri destekleyen AB programı olan Yaratıcı Avrupa (*Creative Europe*) ve en büyük AB Araştırma ve Yenilik programı olan Ufuk 2020 (*Horizon 2020*) gibi AB programlarının dışında bırakılmıştır. Ayrıca, Kırım'daki kurumlar eğitim, gençlik ve spor için AB programı olan Erasmus+'ya katılamayacaklardır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu kısıtlamalar kurumlarla ilgili olmuş, halkla ilgili olmamıştır. AB'de olmaları taahhüt edilmiş Kırımlı öğrenciler Erasmus Mundus Ortak Yüksek Lisans Derecesi'nden (*Erasmus Mundus Joint Master Degree*) yararlanabileceklerdir. Komisyon ve üye devletler ilkesel olarak Kırım'daki bütün projeleri askıya almasına rağmen, küçük ölçekli projeler ve toplumlararası ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan değişimleri sürdürmüştür (European Union External Action, 2016: 3). Ayrıca, AB

tarafından yapılan açıklamada, AB'nin Rusya ile imzaladığı anlaşmaların Rusya'nın uluslararası olarak kabul edilmiş topraklarında uygulanabileceği, Kırım ve Sivastopol'da uygulanamayacağı ifade edilmiştir (European Union External Action, 2016: 3).

Tablo 2: AB Yaptırımlarının Üç Politika Yolu

	I) AB yaptırımları	II) ODGP yaptırımları	III) Ekonomik ve finansal ilişkilerin kesilmesi
Kapsam	AB'nin finansal ve teknik desteğinin ayrıca uluslararası anlaşmaların askıya alınması	Vize yasakları, silah ambargoları	Ekonomik ve finansal ilişkilerin kısmen veya tamamen kesilmesi veya azaltılması
Hukuki Temel	Enstrümana dayanan (ABİİA md. 218, ABİİA md. 215)	Konsey kararı (ABİİA md. 29, 30, 31)	Konsey Tüzüğü (ABİİA md. 215)
Hazırlık çalışma grupları	İlgili coğrafik çalışma grubu, Siyasi ve Güvenlik Komitesi		Relex Grubu (ODGP kararı üzerine)
Karar alma	Enstrümana dayanan	Oybirliği (istisnalarla)	Nitelikli çoğunluk (ODGP kararı üzerine)
Uygulama	Komisyon ve Avrupa Dış Eylem Servisi	Konsey'in kabulü ve yayınlanmasından sonra hemen yürürlüğe giren yaptırımlar; uygulanmasını kontrol eden ulusal yetkili makamlar	
Rusya'ya karşı kısıtlayıcı tedbirler	Yeni AB-Rusya anlaşmasının ve vize konularındaki görüşmelerin askıya alınması; bazı işbirliği programlarının askıya alınması	119 kişiye karşı vize yasağı; silah ambargosu	142 kişinin ve kurumun mal varlığının dondurulması; borsayı, savunmayı, hassas teknolojiyi hedefleyen ekonomik yaptırımlar

Kaynak: (Raik vd., 2014: 7).

Tablo 2'den de görüldüğü gibi, AB yaptırımları kurumsal yapılar ve farklı hukuki temeller üzerinde şekillenmektedir. Karar alma süreçleri ve uygulama alanları da birbirinden farklılıklar göstermektedir.

Bunun yanında, Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, Kasım 2014'te yaptığı açıklamada, "Putin ve Rusya için AB bir sorundur. Anlamak zorundayız ki, Rusya bizim stratejik ortağımız değildir. Rusya bizim stratejik sorunumuzdur." şeklinde Rusya-AB ilişkilerinin Ukrayna krizinden dolayı geldiği noktayı belirtmiştir (Foy, 2014). AB'nin en önemli yetkililerinden birinin bu şekilde bir açıklama yapması, Kırım'da yaşanan gelişmelerin uzun vadeli sonuçları olacağına işaretleri olarak görülebilir.

2015 Sonrası Gelişmeler

Birlik Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Ocak 2015'te AP'de yaptığı konuşmada, "Zor kullanarak sınırları değiştiremezsiniz. Bu kıtada değil, bu yüzyılda değil, bu binyılda değil. Böyle birşeyi kabul etmeyeceğiz." (Charter97, 2015) ifadesiyle AB'nin duruşunu göstermiştir. Söz konusu ve benzer açıklamalar AB yetkilileri tarafından sonraki süreçte de sıklıkla yapılmasına rağmen, geliştirilen politikaların yetkililer tarafından yapılan açıklamaların gölgesinde kaldığı görülmüştür.

16 Mart 2015'te Yüksek Temsilcilik tarafından yayınlanan deklarasyonda, bir yıl önce yapılan yasadışı referandumun ve yasadışı ilhakin ardından AB'nin Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğüne bağlı kalacağı ifade edilmiştir. AB'nin uluslararası hukukun bu ihlalini kınamaya devam edeceği ve tanımayacağı vurgulanmıştır. İlhak, uluslararası güvenliğe doğrudan bir meydan okuma olan, bütün üye devletlerin egemenliğini koruyan uluslararası hukuk düzenini bozan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. AB'nin kısıtlayıcı tedbirleri de içeren tanımama politikasına bağlı kalacağı ifade edilmiş, BM üye devletlerine de 68/262 sayılı kararına uygun olarak benzer tanımama tedbirlerini dikkate alma çağrısı yapılmıştır. Ayrıca, Kırım'daki insan hakları ihlallerinden de derin bir şekilde endişe duyulduğu, uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu olunması ve bekletilen bütün insan hakları ihlalleriyle ilgili davaların görülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu deklarasyona AB aday ülkeleri olan Türkiye, Makedonya, Karadağ, Arnavutluk; İstikrar ve Ortaklık Süreci ülkeleri; potansiyel aday ülke olan Bosna Hersek; Lihtenştayn ve Norveç gibi EFTA (*Avrupa Serbest Ticaret Birliği*) ülkeleri; Avrupa Ekonomik Alanı üyeleri; Ukrayna ve Gürcistan da kendilerini bu deklarasyonla bağlamışlardır (European Council, 2015).

19/20 Mart 2015'te yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi'nde de AB'nin Kırım'a yönelik bakış açısını sürdürdüğü görülmektedir. Buna göre AB, Rusya'nın söz konusu yasadışı ilhakını kınamaya devam etmiş ve tanımama politikasını tam olarak uygulamaya bağlı kalmıştır (Council of the European Union, 2015).

Temmuz 2015'te AP Başkanı Schulz yaptığı açıklamada, Rusya'nın Kırım'ı yasadışı olarak ilhak etmesinin Ukrayna'nın AB yolculuğunu durdurmayacağını ve AB ile Rusya işbirliğinin ancak Kırım'ın Ukrayna'ya iadesiyle mümkün olacağını ifade etmiştir (Kırım Haber Ajansı, 2015).

Tablo 3'ten de görüldüğü gibi, Rusya'nın AB28'e ithalatı ve ihracatı krizin yaşandığı ve yaptırımların gündeme geldiği dönemlerde azalma eğiliminde olmuştur. Ayrıca tabloda gösterilen AB'nin büyük ülkelere - tabloda yer verilmeyen diğer ülkelere- bakıldığında da ithalat ve ihracattaki azalmayı görmek mümkündür.

10 Mart 2016'da Avrupa Konseyi kararıyla 146 kişi ve 37 şirkete/kuruma karşı uygulanan AB kısıtlayıcı tedbirlerinin 6 ay daha uzatılmasına, mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağının 15 Eylül 2016'ya kadar uzatılmasına karar verilmiştir (European Council, 2016a). 18 Mart 2016'da Yüksek Temsilcilik tarafından yayınlanan deklarasyonda ise,

2015'te yayınlanan deklarasyondaki ifadeler aynen tekrarlanmış, böylece AB'nin Kırım konusunda aynı çizgide olduğu da gösterilmiştir (European Council, 2016b).

Tablo 3: 2013-2015 arası Rusya-AB İthalat/İhracatı

	2013	2014	2015
Rusya'nın AB28'e İthalatı (Euro)	206.956.582.543	182.430.208.484	135.569.475.743
Rusya'nın Almanya'ya İthalatı (Euro)	39.127.303.454	36.205.912.531	27.036.701.072
Rusya'nın Fransa'ya İthalatı (Euro)	10.262.904.644	9.909.545.804	6.191.446.901
Rusya'nın Birleşik Krallık'a İthalatı (Euro)	7.965.315.383	7.457.200.689	6.122.555.406
Rusya'nın AB28'den İhracatı (Euro)	119.450.915.637	103.201.795.527	73.911.093.071
Rusya'nın Almanya'ya İhracatı (Euro)	35.789.242.535	29.230.574.013	21.831.779.390
Rusya'nın Fransa'ya İhracatı (Euro)	7.720.852.781	6.808.494.284	4.535.156.322
Rusya'nın Birleşik Krallık'a İhracatı (Euro)	4.666.716.292	4.177.131.960	3.330.206.732

Kaynak: (European Commission, "Statistics").

Diğer taraftan Rusya, Nisan 2016'da iki yıl önce ilhak ettiği Kırım'da Yüksek Mahkeme, Başsavcı Natalya Poklonskaya'nın Kırım Tatarları Meclisi'ni yasaklama kararını kabul etmiş ve Kırım Tatarları Meclisi'nin faaliyetlerini "radikal" şeklinde tanımlamıştır. Buna karşılık olarak, Tatar Milli Meclisi'ne yönelik bu uygulama AB tarafından kınanmıştır. AB Yüksek Temsilcisi Mogherini'nin ofisinden yapılan açıklamada, Tatar Milli Meclisi'ne yönelik bu girişimin tüm Kırım Tatarlarının haklarına karşı çok ciddi bir saldırı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bu kararın 2014'ten beri yasa dışı olarak ilhak edilen Kırım'daki insan haklarında olumsuz bir artışa neden olduğu ifade edilmiştir. Kırım'da uluslararası insan hakları ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin vakit kaybetmeksizin yerine getirilmesi de vurgulanmıştır (CNNTÜRK, 2016).

AB'nin ilhaki tanımamasının bir parçası olarak bölgeye yönelik önemli kısıtlamalar geliştirilmiştir. Buna göre (Council Regulation (EU) No 692/2014; Council Regulation (EU) No 825/2014):

- Ukrayna sertifikası olmadığı sürece Kırım ve Sivastopol kökenli malların ithalatının yasaklanması
- Kırım'da yatırım yapılması yasaklanmıştır. Avrupalılar ve AB temelli şirketler gayrimenkul veya kuruluş alamazlar, Kırım şirketlerini finanse edemezler. Ayrıca taşımacılık, telekomünikasyon, enerji ve maden arama, petrol, gaz ve mineral kaynaklarının araştırılması alanlarındaki altyapı projelerine yatırım yapamazlar.

- Kırım ve Sivastopol'daki turizm hizmetlerine destek engellenmiştir. Avrupa yolcu gemileri acil durumlar haricinde Kırım yarımadasındaki limanları ziyaret edemezler. Bu durum, AB üye devletlerinin uçaklarının uçuşuyla veya bir Avrupa gemisiyle ilgilidir. Avrupalı işletmecilerin Kerch Liman İdaresi ve Sivastopol Liman İdaresi için herhangi bir ödeme yapmaları yasaklanmıştır. Bu hüküm, Ukrayna'nın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün tehdit edilmesine karşı AB kısıtlamalarının parçasıdır.

- Taşımacılık, telekomünikasyon, enerji ve maden arama, petrol, gaz ve mineral kaynaklarının araştırılması alanları için ürünler ve teknoloji Kırım şirketlerine ihraç edilemez veya Kırım'da kullanılamaz.

- Belirtilen alanlardaki altyapı için teknik destek, komisyonculuk, inşaat veya mühendislik hizmetleri sağlanamaz.

Bu kısıtlamalara ek olarak, Haziran 2016'da AB tarafından Kırım'ın ve Sivastopol'un ilhakından dolayı Rusya'ya uygulanan yaptırımların süresinin bir yıl daha uzatılmasına karar verilmiştir. Böylece Rusya'ya karşı uygulanan kısıtlayıcı tedbirler, 23 Haziran 2017'ye kadar uzatılmıştır. Uzatılan yaptırımlarla AB vatandaşlarının ve şirketlerinin Kırım ve Sivastopol bölgelerindeki faaliyetleri sınırlandırılmaya devam edilmiştir. Bu yaptırımlar sonucunda; Kırım ve Sivastopol'dan AB'ye ürün ithal edilmesine izin verilmemekte, AB vatandaşları veya şirketleri Kırım ve Sivastopol'dan emlak alamamakta, bu bölgelerdeki şirketlere finansman sağlanamamakta ve Avrupa'nın turistik yolcu gemileri Kırım ve Sivastopol'daki limanlara acil durumlar dışında uğrayamamaktadır (Sabah, 2016).

Avrupa Konseyi, 15 Eylül 2016'da Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına karşı eylemlere yönelik AB kısıtlayıcı tedbirlerinin 6 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir. 146 kişi ve 37 kuruma karşı mal varlıklarının dondurulmasını ve seyahat yasaklamasını içeren bu yaptırımlar 15 Mart 2017'ye kadar uzatılmıştır. Rusya ekonomisini hedefleyen ekonomik yaptırımlar 31 Ocak 2017'ye kadar uzatılmış, Kırım ve Sivastopol'un ilhakına tepki olarak getirilen kısıtlayıcı tedbirlerin ise 23 Haziran 2017'ye kadar uzatılmasına karar verilmiştir (European Council, 2016c).

Son olarak, yaptırımlar çerçevesinde ABD ile ilgili bazı hususlara da değinmek mümkündür. Haziran 2016'da yaptırımlarla ilgili konuşan Putin, "Avrupa'ya yönelik bir kin beslemiyoruz, ancak bu yol tek taraflı olamaz. Avrupa ile ortak bir yolda buluşabiliriz. Rusya, Batıyla yeni bir Soğuk Savaş yaşamak arzusunda değil. Bizim dileğimiz bir anlaşma ortamı oluşmasına yöneliktir." açıklamasını yapmıştır. Ayrıca, yaptırımlardan sadece Avrupa ve Rusya'nın zarar gördüğünü vurgulayarak, ABD'nin isteğiyle yaptırımları uzatan Avrupa'yı anlamakta zorlandıklarını ifade etmiştir (TRTHABER, 2016).

Esas itibarıyla, Kırım'da yaşanan gelişmeler ABD-Avrupa ekseninde değerlendirildiğinde, ABD'nin çıkarlarına hizmet eden bir sürecin oluştuğu görülmektedir. Kırım'ın ilhaki ve Rusya'ya yaptırımlar neticesinde gelinen noktada, AB-Rusya yakınlaşması önemli bir darbe almış, Almanya-Rusya

işbirliği ekseninde Avrupa'nın ABD'den uzaklaştırılması ve Anglo-Sakson cephe için kötü bir senaryo olan Rusya-Almanya ittifakı geri planda kalmış, Rusya tehdidinin yeniden gündeme gelmesi Avrupa'nın güvenliği için ABD'nin ne kadar önemli olduğunu/kurtarıcı rolünü bir kez daha göstermiştir (Erol, 2014: 8-9). Moskova, Batı yaptırımlarını Amerikan tek taraflılığının bir ürünü olarak algılamakta ve Washington'un AB üye devletlerini çıkarlarına ters düşen bir politika takip etmeleri için zorladığını düşünmektedir. Öyle ki, AB'nin zayıflığından dolayı transatlantik ilişkilerde ABD'nin baskın olduğunu ifade etmektedir (Fischer, 2015: 3).

Sonuç

Kırım'ın Rusya için önemi, Karadeniz'de önemli bir stratejik nokta olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın Soğuk Savaş sonrası dönemde AB'nin Doğu Avrupa ve Karadeniz'e yönelik politikaları Rusya ile önemli bir anlaşmazlık konusu haline gelmiştir.

Mart 2014'e kadar Ukrayna'nın bir bölgesi olan Kırım, Rusya tarafından bir oldu-bitti (*fait accompli*) olarak tanımlanabilecek duruma ilhak edilmiştir. Bu gelişme üzerine, çeşitli yaptırım kararları alan AB, sorunun taraflarından biri olmuştur. Özellikle ekonomik alanda etkili olan yaptırımlar sürekli olarak uzatılmıştır. Mevcut durumda 2017 ortalarına kadar etkili olması kabul edilen yaptırımların, Rusya'nın politikasında bir değişiklik yaratmadığı görülmektedir.

Yaptırımların tarihsel sürecine ve başarılı olup olmadıklarına bakıldığında büyük ölçüde yaptırımı uygulayan ülkenin amacının gerçekleşmediği ve yaptırımların beklenen etkiyi göstermediği görülmektedir. Bu çerçevede Kırım'ın ilhakının devam etmesi ve yaptırımlarla Rusya'nın geri adım atmaması bu durumun bir örneği olmuştur. Göral'ın (2015: 171) da belirttiği gibi, Rusya üzerindeki baskılar Kırım'daki sorunun çözümünü sağlayamamıştır. Batı yaptırımlarının Rusya üzerinde belli bir etkisi olduğu ancak Rusya'nın bu yaptırımlardan ciddi bir şekilde etkilenmediği açıktır. Bu nedenle, AB yaptırımlarından dolayı politikasından sapmayan ve siyasi/ekonomik olarak yaptırımlardan önemli ölçüde etkilenmeyen Rusya, Kırım'daki politikasından vazgeçmemektedir.

Belirtilen çerçevede iki konu öne çıkmaktadır. İlki; Ukrayna potansiyel aday veya aday ülke olsaydı ve Rusya müdahale ederek Kırım'ı ilhak etseydi ne olurdu sorusudur. Bu bağlamda AB'nin çok büyük askeri ve siyasi mücadelelere girmesi beklenmemelidir. Askeri ve siyasi kapasitesine ilişkin yıllardır birçok krizde sınav veren AB, Kırım konusunda da öncekilere benzer bir sonuç yaşamıştır. İkincisi, Kırım örneğinin sadece AB'yi ilgilendiren bir konu olmayıp; BM, ABD ve diğer devletlerin de yaptırımlar uyguladığı bir sorun olmasıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, yaptırımlar konusunda etkili olmayan sadece AB değil, soruna bir şekilde taraf olan bütün aktörlerdir.

Sonuç olarak Kırım krizi, ekonomik yaptırımların sonuç vermeyen etkisizliğinin, AB'nin askeri müdahalelerin söz konusu olduğu siyasi krizlerdeki etkisizliğiyle birleşmesini göstermiştir. AB'nin Kırım'a bakışı, çeşitli

yaptırımların uygulandığı ancak mevcut durumun (*status quo*) değiştirilemediği bir süreç olmuştur.

KAYNAKÇA

- AGOLLİ, Inela (2012), *The European Union Sanctions Policy and Implementation of Targeted Sanctions of the United Nations Security Council: Is the concept of targeted sanctions a phenomenon of one step forward two steps back?*, (Maîtrese: Université Genève).
- ALKAN, Mustafa Nail (2015), "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları*, 44: 215-227.
- ALVAREZ, Lizette (1995), "THE U.N. AT 50: CASTRO;Castro Back In Fatigues, And Harlem", *New York Times*, October 23.
- ARI, Tayyar (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 8. Baskı, (Bursa: Mkm Yayıncılık).
- BAYRAKLI, Enes (2014), *Avrupa Birliği'nin Ukrayna Kriziyle İmtihanı*, SETA Perspektif, Sayı: 40.
- BBC Türkçe (2014), "Rusya Kırım'ın bağımsızlığını tanıdı", 17 Mart, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140317_rusya_bagimsizlik_kirim (Erişim Tarihi 2 Ağustos 2016)
- Charter97 (2015), "Federica Mogherini: EU will never recognise annexation of Crimea", 15.01., <https://charter97.org/en/news/2015/1/15/135316/> (Erişim Tarihi 28 Ağustos 2016).
- CNNTÜRK (2016), "Kırım Tatar Milli Meclisi'nin yasaklanmasına Türkiye ve AB'den tepki", 27.04., <http://www.cnnturk.com/turkiye/kirim-tatar-milli-meclisinin-yasaklanmasına-turkiye-ve-abden-tepki> (Erişim Tarihi 2 Ağustos 2016).
- Council of the European Union (2015), Conclusions, 19/20 March, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2015/03/19-20/> (Erişim Tarihi 8 Ağustos 2016).
- Council of the European Union (2014), Conclusions, 20/21 March, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141749.pdf (Erişim Tarihi 4 Ağustos 2016).
- Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, OJ L 78, 17.3.2014.
- Council Regulation (EU) No 692/2014 of 23 June 2014 concerning restrictive measures in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol, OJ L 183, 24.6.2014.
- Council Regulation (EU) No 825/2014 of 30 July 2014 concerning restrictions on the import into the Union of goods originating in Crimea or Sevastopol, in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol, OJ L 226, 30.7.2014.

- DAVIS, Lance, Stanley Engerman (2003), "History Lessons: Sanctions-Neither War nor Peace", *Journal of Economic Perspectives*, 17(2): 187-197.
- Delegation of the European Union to Turkey (2014), "Reinforced restrictive measures against Russia", 11 September, <http://avrupa.info.tr/resource-centre/eeas-news/eeas-single-view/article/reinforced-restrictive-measures-against-russia.html> (Erişim Tarihi 24 Eylül 2016).
- DOLYA, Anna (2016), *The annexation of Crimea: Lessons for European security*, Robert Schuman Foundation Policy Paper, No 382, ss. 1-7. <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-382-en.pdf> (Erişim Tarihi 2 Ağustos 2016).
- ELLIOTT, Kimberly Ann, Gary Clyde Hufbauer (1999), "Same Song, Same Refrain? Economic Sanctions in the 1990's", *The American Economic Review*, 89(2): 403-408.
- EROL, M. Seyfettin (2014), "'Ukrayna-Kırım Krizi' Ya Da 'İkinci Yalta Süreci'", *Karadeniz Araştırmaları*, 41: 1-14.
- "EU Restrictive Measures" (2014), 29 April, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/135804.pdf (Erişim Tarihi 17 Kasım 2016).
- EU-US Summit (2014), Press Conference-Part 5 (Q&A), 25.03., <https://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/eu-us-summit-2014/press-conference-part-5-qa2157#/event-media> (Erişim Tarihi 25 Eylül 2016).
- European Commission, "Statistics", http://exporthelp.europa.eu/thdapp/display.htm?page=st%2fst_Statistics.html&docType=main&languageId=en (Erişim Tarihi 30 Ekim 2016).
- European Council (2016a), "Ukraine territorial integrity: EU extends sanctions by 6 months", 10.03, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/10-ukraine-territorial-integrity/> (Erişim Tarihi 17 Kasım 2016).
- European Council (2016b), "Declaration by the High Representative on behalf of the EU on Crimea", 18.03., <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18-hr-eu-crimea/> (Erişim Tarihi 8 Ağustos 2016).
- European Council (2016c), "EU prolongs sanctions over actions against Ukraine's territorial integrity", 15.09., <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/15-eu-prolongs-sanctions/> (Erişim Tarihi 17 Kasım 2016).
- European Council (2015), "Declaration by the High Representative on behalf of the EU on Crimea", 16.03., <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/16-declaration-high-representative-crimea/> (Erişim Tarihi 8 Ağustos 2016).
- European Parliament (2014a), "Schulz: 'The European Parliament endorses the European perspective of Ukraine'", 27.02., http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-

- ru/dv/dru_20140312_04_/dru_20140312_04_en.pdf (Erişim Tarihi 22 Kasım 2016).
- European Parliament (2004b), "Speech to the European Council by Martin Schulz, President of the European Parliament Brussels" – 20.03, http://www.europarl.europa.eu/former_ep_presidents/president-schulz-2012-2014/en/press/press_release_speeches/speeches/sp-2014/sp-2014-march/pd/speech-to-the-european- (Erişim 28 Ağustos 2016).
- European Union External Action (2016), "The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol", Brussels, March, https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/the-eu-non-recognition-policy-for-crimea-and-sevastopol-fact-sheet.pdf (Erişim Tarihi 4 Ağustos 2016).
- FARRALL, Jeremy Matam (2007), *United Nations Sanctions and the Rule of Law*, (Cambridge: Cambridge University Press).
- FISCHER, Sabine (2015), *European Union sanctions against Russia: objectives, impacts and next steps*, Trans. by Meredith Dale, (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Comments 17).
- FOY, Henry (2014), "Lunch with the FT: Donald Tusk", 28.11., <https://www.ft.com/content/72d9b928-7558-11e4-b1bf-00144feabdc0> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2016).
- GOTTEMOELLER, Rose (2007), "The Evolution of Sanctions in Practice and Theory", *Survival*, 49(4): 99-110.
- GÖRAL, Emirhan (2015), "A Critique of European Neighbourhood Policy: The Case of Russian Intervention in Ukraine", *Marmara Journal of European Studies*, 23(1): 159-177.
- HESSE, Martin vd. (2014), "Economic War with Russia: A High Price for German Business", March 17, Trans. by Daryl Lindsey, <http://www.spiegel.de/international/europe/germany-to-play-central-but-expensive-role-in-sanctions-against-russia-a-959019.html> (Erişim Tarihi 24 Eylül 2016).
- HUFBAUER, Gary Clyde vd. (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd Edition, (Washington DC: Peterson Institute for International Economics).
- IVANOV, Igor (2015), "Rusya, Türkiye ve Genişletilmiş Avrupa Vizyonu", *Analist Dergisi*, 47: 82-83.
- İHA (2014), "Schulz: 'Kırım'daki durum eşsiz ve buna verilen cevap da eşsiz olmalı'", 21 Mart, <http://www.ih.com.tr/haber-schulz-kirimdaki-durum-essiz-ve-buna-verilen-cevap-da-essiz-olmalı-342163/> (Erişim Tarihi 28 Ağustos 2016).
- Kırım Haber Ajansı (2015), "Schulz: Kırım'ın işgali Ukrayna'yı AB yolunda durduramaz", 3 Temmuz, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/schulz-kirim-in-ısgali-ukrayna-yi-ab-yolunda-durduramaz/138322/> (Erişim Tarihi 30 Ağustos 2016).
- Kırım Haber Ajansı (2014), "AB, Kırım'dan Rus pasaportuyla başvuranlara vize vermeyecek", 26 Mart, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ab-kirim->

- dan-rus-pasaportuyla-basvuranlara-vize-vermeyecek/131504/ (Erişim Tarihi 16 Ekim 2016).
- KUZIO, Taras (2010), *The Crimea: Europe's Next Flashpoint?*, (Washington DC: The Jamestown Foundation).
- MEARSHEIMER, J. J. (2014), "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 93(5): 1-12.
- MORELLO, Carol vd. (2014), "Crimea's parliament votes to join Russia", March 17, https://www.washingtonpost.com/world/crimeas-parliament-votes-to-join-russia/2014/03/17/5c3b96ca-adba-11e3-9627-c65021d6d572_story.html (Erişim Tarihi 23 Ağustos 2016)
- ORENSTEIN, Mitchell A.; R. Daniel Kelemen (2017), "Trojan Horses in EU Foreign Policy", *Journal of Common Market Studies*, 55(1): 87-102.
- PAPE, Robert A. (1997), "Why Economic Sanctions Do Not Work", *International Security*, 22(2): 90-136.
- RAIK, Kristi; Niklas Helwig; Juha Jokela (2014), *EU sanctions against Russia: Europe Brings a Hard Edge to its Economic Power*, The Finnish Institute of International Affairs, Briefing Paper 162.
- Russian Government (2014), "Dmitry Medvedev's interview with Bloomberg TV", <http://government.ru/en/news/12509/> (Erişim Tarihi 22 Ekim 2016).
- Sabah (2016), "AB'nin Rusya'ya yaptırımları 1 yıl uzatıldı", 17.6., <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/06/17/abnin-rusyaya-yaptirimlari-1-yil-uzatildi> (Erişim Tarihi 1 Ağustos 2016).
- Sputniknews (2014), "'Tek kutuplu dünya' dönemi kapandı", 19 Mart, https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_03_19/tek-kutuplu-dunya-donemi-kapandi/ (Erişim Tarihi 23 Ekim 2016).
- T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011), *Avrupa Birliği Antlaşması Ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*, Ankara.
- TRTHABER (2016), "Rusya Devlet Başkanı Putin AB'nin yaptırımlarını değerlendirdi", 17 Haziran, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-abnin-yaptirimlarini-degerlendirdi-256771.html> (Erişim Tarihi 2 Ağustos 2016).
- United Nations General Assembly (2014), *Territorial integrity of Ukraine*, A/RES/68/262, 27 March, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf (Erişim Tarihi 4 Ağustos 2016).
- WILSON, Andrew (2014), *Ukraine Crisis: What It Means For The West*, (New Haven and London: Yale University Press).
- YOST, David S. (2015), "The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine", *International Affairs*, 91(3): 505-538.
- YOUNG, Alasdair R.; Vicki L. Birchfie (2015), *Triangular Diplomacy and the Crisis in Ukraine: The European Union, the United States and the Russian Federation*, (Atlanta: Georgia Institute of Technology, GTJMCE).
- ŽIŽEK, Slavoj (2014), "Barbarism with a Human Face", *London Review of Books*, 36(9): 36-37.